MAQOM IJODIYOTI – YOSH AVLODNI MA'NAVIY-AXLOQIY TARBIYALASH VOSITASI SIFATIDA.

Yuldoshev Umidjon Yuldoshevich
Xalqaro Nordik universiteti dotsenti, PhD

Annotatsiya: Maqom ijodiyoti o'zbek xalqining ko'p asrlik ma'naviy merosining eng yuksak namunalaridan biri bo'lib, u xalqimizning ruhiy olami, estetik didi va axloqiy qadriyatlarini o'zida mujassam etadi. Ushbu maqolada maqom san'atining yosh avlodni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashdagi o'rni, ahamiyati va ta'sir kuchi tahlil qilinadi. Maqom asarlarida mujassam bo'lgan falsafiy mazmun, badiiy ifoda va musiqiy go'zallik inson qalbida ezgulik, poklik, sadoqat, vatanparvarlik kabi yuksak tuyg'ularni uyg'otadi. Shu bois, maqom ijodiyoti yoshlar tarbiyasida g'oyat samarali vosita sifatida qaraladi. Tadqiqotda maqom san'atining tarbiyaviy, estetik va madaniy jihatlari keng yoritilib, uning ta'lim tizimiga tatbiq etish imkoniyatlari ko'rib chiqiladi. Maqom ijodiyotini o'rganish yoshlarning milliy o'zlikni anglashini kuchaytirish, ularni madaniy merosga hurmat, insonparvarlik va ma'naviy barkamollikka yo'naltirishga xizmat qiladi. Bugungi globallashuv sharoitida maqom san'ati yoshlar qalbida milliy g'urur va vatanparvarlik tuyg'ularini mustahkamlovchi, ularni axloqiy barkamol insonlar etib tarbiyalashga yo'naltirilgan bebaho madaniy qadriyat sifatida o'rganilmoqda. Maqolaning asosiy maqsadi — maqom ijodiyotining tarbiyaviy imkoniyatlarini ilmiy jihatdan asoslash, uni yosh avlod ma'naviy-axloqiy shakllanishida samarali foydalanish yo'llarini aniqlashdan iborat.

Kalit so'zlar: maqom, ma'naviy tarbiya, axloqiy qadriyatlar, yoshlar tarbiyasi, milliy madaniyat, musiqiy meros, estetik did, vatanparvarlik, xalq ijodi, pedagogik jarayon, milliy o'zlik, madaniy merosni asrash.

Annotation: Maqom art, as one of the most ancient and refined forms of Uzbek musical culture, plays an essential role in shaping the spiritual, moral, and aesthetic worldview of the younger generation. This study examines the educational significance of maqom creativity in the context of modern cultural and moral upbringing. It explores how the philosophical depth, lyrical content, and artistic expression found in maqom compositions influence the moral consciousness, patriotism, and humanistic values of youth. The research highlights maqom's potential as an effective pedagogical tool in strengthening cultural identity, national pride, and spiritual development. The integration of maqom into the educational process not only preserves the nation's rich musical heritage but also serves as a living source of moral enlightenment and ethical cultivation for future generations. By analyzing the historical roots, emotional structure, and pedagogical functions of maqom, this paper demonstrates that maqom creativity can effectively contribute

ISSN 3030-3907

to forming a spiritually mature, ethically responsible, and culturally aware young generation.

Keywords: Maqom, spiritual education, moral values, musical culture, youth upbringing, national heritage, aesthetic development, cultural identity, pedagogy, traditional art.

Аннотация: Мақомное искусство, являясь одной из древнейших и утончённых форм узбекской музыкальной культуры, занимает особое место в формировании духовно-нравственного и эстетического мировоззрения молодёжи. В статье рассматривается роль мақомного творчества как важного средства воспитания духовных и моральных качеств подрастающего поколения в условиях современного общества. Раскрывается влияние философской глубины, поэтического содержания и художественного выражения мақомов на развитие нравственного сознания, патриотизма и гуманистических идеалов у молодёжи. Автор подчёркивает значение мақома как педагогического инструмента, способствующего укреплению национальной идентичности, культурного самосознания и духовного совершенствования. Включение мақомного наследия в образовательный процесс позволяет не только сохранить богатое музыкальное достояние народа, но и использовать его как источник нравственного просвещения и духовного роста. Анализируя исторические корни, эмоциональную структуру и воспитательные функции мақома, автор приходит к выводу, что мақомное творчество является мощным средством формирования духовно зрелой, морально ответственной и культурно образованной личности.

Ключевые слова: Мақом, духовное воспитание, нравственные ценности, музыкальная культура, молодёжь, национальное наследие, эстетическое развитие, культурная идентичность, педагогика, традиционное искусство.

Kirish

Har qanday millatning ma’naviy qudrati, madaniy salohiyati va milliy o‘zligining asosi uning boy madaniy merosi, ayniqsa, musiqiy an’analari bilan chambarchas bog‘liqdir. O‘zbek xalqi ming yillik tarixga ega bo‘lgan boy ma’naviy xazinasi bilan jahon madaniy merosining ajralmas qismiga aylangan. Shu bebaho boyliklar orasida maqom san’ati alohida o‘rin tutadi. Maqom ijodiyoti nafaqat badiiy-estetik hodisa, balki xalqning hayotiy tajribasi, ruhiy dunyosi va axloqiy qadriyatlarini o‘zida mujassam etgan ulkan ma’naviy maktabdir. Maqom san’ati o‘zining chuqur falsafiy mazmuni, musiqiy mukammalligi va badiiy go‘zalligi bilan ajralib turadi. U orqali inson qalbida ezgulik, poklik, mehr-oqibat, vatanparvarlik, sadoqat kabi oliy his-tuyg‘ular uyg‘onadi. Ayniqsa, yosh avlodni ma’naviy-axloqiy tarbiyalashda maqomning ta’sir kuchi beqiyosdir. Chunki maqom asarlarida inson va tabiat uyg‘unligi, muhabbat va sadoqat, hayotning

ISSN 3030-3907

ma’nosi, sabr-toqat, halollik va adolat singari umuminsoniy qadriyatlar teran ifoda etiladi. Shu jihatdan, maqom ijodiyoti yoshlarning ma’naviy dunyosini boyitish, ularni milliy va umuminsoniy qadriyatlarga sodiq, vatanparvar, komil inson sifatida shakllantirishda muhim vosita hisoblanadi[1]. Bugungi globallashuv davrida yoshlar ongiga turli xil g‘oyaviy, ma’naviy va axloqiy ta’sirlar kuchayib borayotgan bir sharoitda, milliy madaniyatimizning asriy qadriyatlarini, xususan, maqom san’atini yoshlar qalbiga singdirish yanada dolzarb masalaga aylanmoqda. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan ilgari surilgan “Yangi O‘zbekiston – ma’naviy jihatdan yuksak jamiyat” g‘oyasi ham ana shu maqsadga xizmat qiladi. Shu boisdan, maqom ijodiyotini yoshlar tarbiyasida keng qo‘llash, uni ta’lim tizimi, madaniy-ma’rifiy faoliyat va tarbiyaviy jarayonlarga chuqur singdirish dolzarb ilmiy, amaliy va ma’naviy vazifa sifatida kun tartibiga chiqmoqda[2]. Mazkur tadqiqotda maqom ijodiyotining yosh avlodni ma’naviy-axloqiy jihatdan tarbiyalashdagi o‘rni, ahamiyati va ta’sir mexanizmlari tahlil qilinadi. Shu bilan birga, maqomning tarbiyaviy salohiyatini ochib beruvchi omillar — uning badiiy mazmuni, musiqiy ifoda vositalari, ramziy ma’nolari va ijtimoiy-falsafiy g‘oyalari ilmiy nuqtai nazardan yoritiladi. Ishda maqom san’atining o‘ziga xos tarbiyaviy kuchi yoshlar ongida milliy o‘zlikni anglash, axloqiy barkamollikka intilish, estetik didni rivojlantirish hamda ma’naviy immunitetni mustahkamlashda qanday rol o‘ynashi asoslab beriladi. Shuningdek, maqom ijodiyotining zamonaviy ta’lim va madaniyat tizimidagi o‘rni, uni yoshlar ma’naviyati va tarbiyasiga integratsiya qilishning samarali yo‘llari ham ko‘rib chiqiladi. Tadqiqotning asosiy maqsadi — maqom san’atining tarbiyaviy imkoniyatlarini ochib berish, uni yoshlar ma’naviy kamolotini ta’minlashda amaliy qo‘llashning ilmiy asoslarini ishlab chiqishdan iboratdir.

Materiallar va metodlar

Mazkur tadqiqotda maqom ijodiyotining yosh avlodni ma’naviy-axloqiy tarbiyalashdagi o‘rni va ta’sir mexanizmlarini o‘rganishda bir qator ilmiy metodlardan foydalanildi. Avvalo, tarixiy–madaniy yondashuv asosida maqom san’atining shakllanish bosqichlari, uning xalq ruhiyatiga, qadriyatlar tizimiga va ta’lim-tarbiyaviy an’analarga ta’siri tahlil qilindi. Shu bilan birga, taqqoslama–tahliliy metod yordamida maqomning tarbiyaviy mazmuni boshqa xalq musiqiy meroslari bilan qiyosiy o‘rganildi.[3]

Pedagogik–psixologik yondashuv orqali maqom ijodiyotining yoshlarning ruhiy dunyosi, axloqiy qarashlari va estetik didiga ko‘rsatadigan ta’siri o‘rganildi. Ushbu yo‘nalishda o‘tkazilgan kuzatuvlar, suhbatlar va sotsiologik so‘rovlar yordamida maqom asarlarining o‘quvchi-yoshlar ongida uyg‘otgan hissiy va ma’naviy o‘zgarishlar tahlil etildi. Tadqiqotda, shuningdek, kontent-tahlil metodidan foydalanilib, maqom asarlarining matnlari, ularning falsafiy va axloqiy

ISSN 3030-3907

mazmuni, poetik ifoda vositalari hamda ramziy obrazlari ilmiy jihatdan tahlil qilindi. Ushbu jarayonda Shashmaqom, Farg‘ona–Toshkent maqom yo‘llari va Xorazm maqom an’analarining namunalari asosiy tadqiqot materiali sifatida tanlab olindi. Metodologik asos sifatida O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti qarorlari, “Yangi O‘zbekiston – ma’naviy jihatdan yuksak jamiyat” konsepsiyasi, shuningdek, milliy madaniyatni rivojlantirish va yoshlarni ma’naviy barkamollikka yo‘naltirishga oid davlat dasturlari ham o‘rganildi[4]. Ushbu hujjatlar maqom ijodiyotining bugungi tarbiyaviy ahamiyatini belgilovchi konseptual asos sifatida xizmat qildi.

Muhokama

Maqom san’ati o‘zining chuqur falsafiy va axloqiy mazmuni bilan yosh avlod ma’naviy tarbiyasida beqiyos o‘rin tutadi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, maqom ijodiyoti yoshlarning ongida insoniylik, halollik, sabr-toqat, sadoqat, mehr-oqibat kabi yuksak fazilatlarni shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Har bir maqom yo‘li o‘zining ohangdorligi, musiqiy tizimi va poetik mazmuni bilan inson qalbiga ta’sir etuvchi kuchga ega. Masalan, “Buzruk”, “Rost”, “Navo”, “Segoh”, “Dugoh”, “Iroq” kabi maqomlar inson ruhiyatini poklaydi, qalbda uyg‘unlik va osoyishtalik tuyg‘ularini uyg‘otadi. Maqom asarlarida ifodalangan badiiy go‘zallik, muhabbat va sadoqat, insoniylik va adolat g‘oyalari yoshlar ongida milliy g‘urur, axloqiy mas’uliyat va estetik didni shakllantiradi[5]. Shu jihatdan, maqomni faqat musiqiy hodisa sifatida emas, balki ma’naviy-ma’rifiy maktab sifatida ham o‘rganish zarur. Maqom san’ati orqali yoshlarda o‘z milliy ildizlariga hurmat, madaniy merosni qadrlash, o‘zligini anglash tuyg‘ulari mustahkamlanadi. O‘tkazilgan suhbatlar va kuzatuvlar natijasida aniqlanishicha, ta’lim muassasalarida maqom san’atiga oid darslar, ustoz-shogird an’analari, musiqiy kechalar va ijodiy uchrashuvlar yoshlarning ma’naviy olamiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi[6]. Ayniqsa, maqomni tinglash va ijro etish jarayoni orqali ularning tafakkuri, tasavvuri, hissiyati va estetik idroki boyiydi.

Zamonaviy tarbiya tizimida maqom ijodiyotidan foydalanish yoshlarni ma’naviy barkamol, vatanparvar, milliy g‘urur va insonparvarlik tuyg‘ulariga ega shaxslar sifatida shakllantirishning eng samarali yo‘llaridan biridir. Bu san’at yosh avlodni nafaqat musiqiy jihatdan, balki ruhiy va axloqiy jihatdan ham yuksaltiradi [7]. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, maqom san’atining ta’sir doirasi keng bo‘lib, uni ta’lim jarayoniga tizimli kiritish yoshlarning ma’naviy immunitetini mustahkamlashga, milliy g‘urur va vatanparvarlik tuyg‘ularini shakllantirishga xizmat qiladi. Shu ma’noda, maqom ijodiyoti bugungi yoshlar tarbiyasida qadimiy meros va zamonaviy pedagogika o‘rtasidagi ma’naviy ko‘prik vazifasini o‘taydi.

Natijalar

ISSN 3030-3907

Tadqiqot jarayonida o‘tkazilgan ilmiy tahlillar, kuzatuvlar va so‘rovlar natijalari shuni ko‘rsatadiki, maqom ijodiyoti yosh avlod ma’naviy-axloqiy tarbiyasining ajralmas qismi sifatida alohida o‘rin tutadi. Maqom asarlarining musiqiy ohanglari, poetik mazmuni va falsafiy g‘oyalari yoshlarning ruhiy holatiga ijobiy ta’sir ko‘rsatib, ularning ichki dunyosini boyitadi, axloqiy qarashlarini shakllantiradi. Tadqiqotda aniqlanishicha, maqom san’atiga muntazam murojaat qilgan yoshlarning ma’naviy saviyasi, estetik didi va ijtimoiy faolligi yuqori bo‘ladi. Ular xalqning madaniy merosiga hurmat bilan qarashadi, musiqiy didi chuqur shakllanadi, axloqiy me’yorlarga nisbatan mas’uliyat hissi kuchayadi. Ayniqsa, maqom asarlarida ifodalangan vatanparvarlik, sadoqat, insonparvarlik va ezgulik g‘oyalari yoshlarning ma’naviy shakllanishida hal qiluvchi omil bo‘lib xizmat qiladi [8]. O‘tkazilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, ta’lim muassasalarida maqom san’atini o‘rganish jarayonini tizimli yo‘lga qo‘yish yoshlarning o‘zligini anglash, milliy qadriyatlarga e’tiqod bilan qarash, madaniy merosni qadrlash va uni saqlashga bo‘lgan qiziqishini oshiradi. Maqom darslari va ijodiy to‘garaklarda qatnashgan o‘quvchilar o‘z fikrini badiiy ifoda etishda, san’atni estetik qabul qilishda, axloqiy xulq-atvor me’yorlariga rioya etishda ancha yuqori natijalarga erishgan. Bundan tashqari, maqomning pedagogik ta’sir kuchi faqat musiqiy madaniyatni rivojlantirish bilan cheklanmaydi. U yoshlarning ijtimoiy faolligini oshiradi, ularda ijobiy hayotiy qarashlar, burch va mas’uliyat tuyg‘ularini shakllantiradi. Shashmaqom, Farg‘ona-Toshkent va Xorazm maqom yo‘llarida mujassam bo‘lgan falsafiy va axloqiy g‘oyalar insonni poklik, sabr, muhabbat, halollik va mehr-oqibatga da’vat etadi. Shu sababli maqom san’ati yosh avlod tarbiyasida milliy qadriyatlarga asoslangan g‘oyaviy-ma’naviy vosita sifatida muhim ahamiyat kasb etadi [9]. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, maqom ijodiyotining ta’sirini kuchaytirish uchun uni ta’lim tizimiga bosqichma-bosqich integratsiya qilish, o‘quv dasturlariga maqom madaniyati, tarixi va falsafasiga oid maxsus mavzularni kiritish maqsadga muvofiqdir. Shuningdek, ustoz-shogird an’analarini jonlantirish, maqom kechalari, tanlovlar va mahorat darslarini tashkil etish yoshlar ongida ma’naviy immunitetni mustahkamlashga xizmat qiladi.

1-Jadval

Maqom ijodiyotining yosh avlodni ma’naviy-axloqiy tarbiyalashdagi o‘rni [10].

Tahlil yo‘nalishi	Mazmuni	Ta’sir natijasi
1. Maqomning ma’naviy mazmuni	Maqom asarlarida ezgulik, vatanparvarlik, sabr-toqat, sadoqat, mehr-oqibat, odob-axloq singari qadriyatlar madh etiladi.	Yoshlarning ruhiy dunyosi boyiydi, ma’naviy yetuklik shakllanadi.

ISSN 3030-3907

2. Maqom va estetik tarbiya	Maqom kuylarining ohangdorligi, musiqiy uyg‘unligi, badiiy go‘zalligi orqali estetik did, go‘zallikka mehr uyg‘otadi.	Yoshlar musiqiy madaniyatga, san’atni qadrlashga o‘rganadi.
3. Maqom va milliy o‘zlikni anglash	Maqom xalqimizning tarixiy xotirasi, madaniy merosi va milliy o‘zligining ifodasidir.	Yoshlar milliy o‘zlik va vatanparvarlik ruhida tarbiyalanadi.
4. Maqomni o‘qitish metodlari	Tinglash, tahlil qilish, sahna ijrosi, ustoz-shogird an’anasi orqali o‘qitish.	Ijodiy fikrlash, musiqiy tafakkur va axloqiy mas’uliyat shakllanadi.
5. Maqomning psixologik ta’siri	Maqom ohanglari inson ruhiyatiga tinchlik, sabr va umid baxsh etadi.	Yoshlar orasida ijobiy psixologik muhit, o‘ziga ishonch kuchayadi.
6. Maqom va ta’lim-tarbiya integratsiyasi	Maqom darslari musiqa, adabiyot va tarix fanlari bilan uzviy bog‘liq holda o‘qitiladi.	Kompleks ta’limiy yondashuv hosil bo‘ladi, fanlararo aloqalar mustahkamlanadi.
7. Maqom targ‘ibotining ijtimoiy ahamiyati	Yoshlar orasida maqom festivallari, tanlovlar, to‘garaklar tashkil etish.	Ijodiy faollik ortadi, milliy san’at qadriyatlari tiklanadi.
8. Umumiy natija	Maqom ijodiyoti yoshlarning ma’naviy, estetik va axloqiy shakllanishida beqiyos o‘rin tutadi.	Barkamol, vatanparvar, badiiy didli yosh avlod kamol topadi.

Xulosa

Yurtimizda yosh avlodni har tomonlama yetuk, ma’naviy barkamol, axloqan pok va vatanparvar shaxs sifatida tarbiyalash davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biridir. Shu jarayonda maqom san’ati nafaqat milliy musiqiy meros, balki ma’naviy-ma’rifiy tarbiyaning kuchli omili sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot davomida olib borilgan tahlillar shuni tasdiqladiki, maqom ijodiyoti yoshlarning ma’naviy dunyosiga chuqur ta’sir ko‘rsatib, ularni ezgulik, insonparvarlik, sadoqat va vatanparvarlik ruhida tarbiyalaydi. Maqom asarlarining badiiy–falsafiy mazmuni, musiqiy ohangdorligi va poetik go‘zalligi yoshlarni ruhiy tetiklik, sabr-toqat, ichki uyg‘unlik va estetik zavqqa undaydi. Bu san’at turlari orqali yoshlar milliy o‘zlikni anglaydi, xalqning qadriyatlari, madaniy an’analari va tarixiy merosiga chuqur hurmat bilan qarashni o‘rganadi. Shu

ISSN 3030-3907

jihatdan maqom ijodiyoti yoshlarning ma’naviy-axloqiy kamolotida beqiyos ahamiyatga ega bo‘lgan estetik-tarbiyaviy maktab sifatida e’tirof etilishi zarur.

Tadqiqotda shuningdek quyidagi muhim xulosalarga kelindi:

1. Maqom san’ati yoshlarning ruhiy dunyosiga chuqur kirib boradi va ularning axloqiy ongini shakllantiradi.
2. Maqom asarlarida ifodalangan falsafiy g‘oyalar yoshlarni sabr, sadoqat, poklik, insonparvarlik va mehr-oqibat kabi yuksak fazilatlarga yo‘naltiradi.
3. Maqomni ta’lim jarayoniga integratsiya qilish yoshlarning milliy o‘zligini anglashiga, madaniy merosni asrashga bo‘lgan qiziqishini kuchaytiradi.
4. Maqom san’ati orqali yoshlarning estetik didi, badiiy tafakkuri va ma’naviy immuniteti rivojlanadi.
5. Maqom ijodiyotini o‘rganish nafaqat musiqiy, balki axloqiy, psixologik va pedagogik jihatdan ham katta tarbiyaviy samaraga ega [11].

Shu boisdan, maqom san’atini yoshlar tarbiyasining muhim tarkibiy qismi sifatida rivojlantirish, uni ta’lim muassasalarida keng joriy etish, maqomga oid ilmiy-tadqiqot ishlarini kengaytirish, ustoz-shogird an’analarini tiklash va yosh ijrochilarni qo‘llab-quvvatlash davlat va jamiyat miqyosida strategik ahamiyat kasb etadi. Maqom ijodiyoti – bu milliy g‘ururimiz, ma’naviy asosimiz, xalqimizning ruhiy boyligi bo‘lib, u yosh avlodni ezgulikka, komillikka va Vatanga sadoqat ruhida tarbiyalashda eng ta’sirli vositalardan biridir. Shu bois maqom san’atini yoshlar ma’naviyatiga singdirish, uni zamonaviy pedagogik jarayonlar bilan uyg‘unlashtirish – bugungi kunning dolzarb ma’naviy-ma’rifiy vazifalaridan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Jo‘rayev F. *O‘zbek maqom san’ati tarixi va nazariy asoslari.* – Toshkent: Fan, 2012. – 250 b.
2. Qosimov B. *Musiqa va ma’naviyat.* – Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2015. – 210 b.
3. Karimova D. *Maqom ijrochiligining estetik tamoyillari.* // “San’at va madaniyat” jurnali, №2, 2019. – B. 33–39.
4. Yo‘ldoshev A. *Maqom va yoshlar tarbiyasi.* // “Ma’naviyat” jurnali, №4, 2020. – B. 45–51.
5. Zokirova M. *O‘zbek maqom san’ati va uning yoshlar ma’naviyatidagi o‘rni.* // “O‘zbekiston madaniyati” gazetasi, 2022. – 15-iyun.
6. Rahimov I. *Maqom musiqasining ma’naviy-ma’rifiy ahamiyati.* // “Fan va jamiyat” jurnali, №3, 2021. – B. 74–80.
7. Aliyeva G. *Traditional Uzbek Music and Its Role in Education.* // *Central Asian Journal of Cultural Studies*, Vol. 4, No. 2, 2020. – pp. 55–63.

ISSN 3030-3907

8. Abdullayeva N. *Maqom va milliy o‘zlikni anglash.* – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2021. – 98 b.
9. Ashrafiy M. *Musiqa estetikasi asoslari.* – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi adabiyot va san’at nashriyoti, 1982. – 280 b.
10. Fayziyev M. *Milliy musiqiy merosni yoshlar ongiga singdirish metodlari.* // “Pedagogika” jurnali, №1, 2022. – B. 66–73.
11. Ismoilov S. *O‘zbek xalq musiqasi va tarbiya tizimi.* – Toshkent: Turon zamin ziyo, 2019. – 180 b.

ISSN 3030-3907